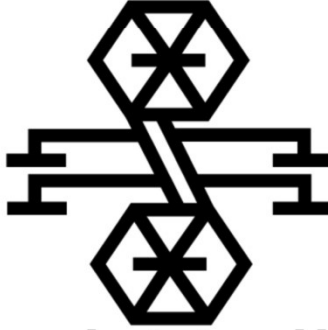

pierre-joseph proudhon

**devrimde ve hristiyanlıkta adalet
pratik felsefe hakkında yeni ilkeler
on ikinci inceleme: ahlaki yaptırım
hakkında küçük bölümler**

**üçüncü cilt
dördüncü kitap**

fransızca orijinalinden çeviren
buket şahin

dih

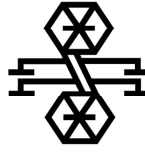
aydınlatma yayınevi

*Besançon Kardinal Başpiskoposu olan Saygıdeğer
Monsenyör MATHIEU'ya
ithaf edilmiştir.*

*Rahmet ve Gerçek birbirleriyle tanıştılar;
Adalet ve Barış birbirlerini öptüler.
İlahi, LXXXIV, 11*

PARİS
GARNİER KARDEŞLERİN KİTABEVİ
6, RUE DES SAINTS- PÈRES ET PALAİS-ROYAL, 215

1858

Editörden Kitaba Dair

9

Çevirmenden Kısa Bir Not

11

On İkinci İnceleme: Ahlaki Yaptırım
Hakkında Küçük Bölümler

17

BİRİNCİ BÖLÜM

Yaptırım Fikrinin Genel Eleştirisi

25

İKİNCİ BÖLÜM

Mezmun XVIII Hakkında Yorum

35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ailede Ve Kentte Ahlaki Yaptırımın Gelişimi:
Ceza Hukuku Teorisi

50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ekonomi Alanında Yaptırım

72

BEŞİNCİ BÖLÜM

Siyasette ve Tarihte Yaptırım

93

ALTINCI BÖLÜM

Felsefede Yaptırım

143

Sonuç

159

Editörden Kitaba Dair

Proudhon'un bu eseri 1858'de "*Garnier Kardeşler Kitabevi*"nce yayınlanan "*Devrimde ve Hristiyanlıkta Adalet Hakkında – Pratik Felsefe Hakkında Yeni İkeleler*" eserlerinin üçüncü cildidir. Bu cilt içerisinde ise dört adet kitap yer almaktadır. Kitap Kardinal-Basençon Başpiskoposu Bay MATHIEU'ya hitaben başlar ve tüm hitapları ona yöneliktir. Metnin başından sonuna kadar Kilisenin ahlak olarak çökmüşlüğüne eleştiri konusu yapmaktadır. O, kendisini de bir devlet olarak ifade etmekten imtina etmememiz gereken kilisenin ahlaki bozulma ve yıkımın odağı olduğunu ifade etmektedir fakat modern dönemin yaygın fikri özelliklerinden biri olan, bir özden kökünü alan Yüce Adalet fikri ile Hristiyanlığın içinde yol almaktan da geri kalmaz.

İlk kitapta ilerleme ve ilerlemecilik fikri ele alınarak bu teoriyi eleştiriye tabi tutmakta ve bölümler halinde bekleneceği gibi kiliseyi ele almaktadır. Diğer taraftan Roma İmparatorlarından bazılarını ele alması ve değerlendirmeye tabi tutması bu kitabı daha ilginç kılmaktadır. Bir başka bölümde ise Edebiyatı ulusların ilerleme, bozulma ve çöküşüyle ilişkisi açısından ele alır.

İkinci ve üçüncü kitaplarda evlilik ve aşk kavramlarının ilişkisi ve farklılıklarına dair hem Hristiyanlığı hem de gelenekleri eleştirmekle kalmaz, dönemin ünlü düşünür ve edebiyatçılarının –Jean Jacques Rousseau, Béranger, De Lamartine, Roland, De Stael, Necker De Saussure ve George Sand– eserlerini de ele alarak eleştirisinin konusu yapar.

Dördüncü kitap ise *Ahlaki Yaptırım* başlığını taşıyor. Felsefe, vicdan, cezalandırma, rehabilitasyon, ceza hu-

kuku eleştirisi bağlamında ahlak ve din ilişkisi; devrimci hukuki dayanışma ahlak ilişkisi gibi problemleri ele alıyor.

Zamanında kendini ilk defa anarşist tanımıyla ifade eden, dönemin anarşistleri ve düşünürlerince misogynist (Kadın düşmanı), antisemitist ve hatta kimilerince sosyal-faşist olmakla itham edilen aile babası Proudhon'un bu kitabındaki eleştirileri hem edebiyat alanında hem de her halükarda günümüz feminist yazınında da - olumlu ya da olumsuz yanlarıyla - ele alınıp değerlendirilmesi gereken değerdedir.

Kitabın çevirisini yapan Buket Şahin ise Türkçe okuyucunun daha iyi anlaması anlamında kitapta hiçbir dipnot olmamasına rağmen dipnotlarla kavram, kişi, olay ve çeşitli isimleri meşakkatli bir çalışma ile kitaba dipnot olarak eklemiş ve Türkçeye kazandırmıştır. Bu minvalde kendisi bir büyük bir teşekkürü hak ediyor.

Bahsi geçen bu eserin üçüncü cildi dört ayrı kitap halinde orijinal başlıklarıyla yayınlanmış olacak.

İyi okumalar.

~

Çevirmenden Kısa Bir Not

Çeviri yaparken yazarın bahsettiği yazarları ve eserlerini, ayrıca eserlerinde geçen kahramanların hayatlarını incelemem gerekti. Bir hikâyenin içine girip dilimize aktarma mücadelesi verirken onunla birlikte sadece bir kitabı değil, kitapta yaşayan ya da efsane yaşamların da hayatlarını aktarmak için sadece Proudhon'un bu kitabıyla sınırlı kalmadım. Zaten o da bunu istiyordu zannediyorum, bunu hissediyordunuz. Sanki kitabının bir yanında sizinle konuşuyor, benim yazdıklarımla yetinmeyin diyordu. Öyle zekice yazılmış ki, bu kitapta anlatılanlar sizi başka kitapları ve orda anlatılan kişi ve hikâyelerle bağlantılı başka hikâye ve kişileri okuyup anlamaya yönlendiriyor. Bu kitap iç içe geçmiş kitap ve hikâyelerden oluşuyor, kimi yerlerde yetersiz kaldığımı hissettiğim oldu. Çünkü ben yalnızca çeviri yapmadım, onun hikâyelerini hissettirmek için yol gösterdim. Öyle kelimeler kullanıyordu ki, bu kelimeler Fransızcada yok, eski Latince ya da başka bir dilde de yok, delirdim. Sadece anlatısını güçlendirmek için yalınlığı ve dilin kurlsız temizliği ile Fransızcaya kattığı kelimeler ve bana öğretmiş olduklarına şükran duyuyorum diyebilirim... kibar dille. Anlatısı ve öğrettiklerinde, bazen kızdıran bazen coşturan, binlerce bilgi sistemi, yani güneş sistemi var. Bir kapsama sokarsak bunu, onlardan birinden fıskırımış aydınlık bir bilgiden süzölüp damlayan bir akıl ve duyunun ışığıdır bu. Yazarın kurmuş olduğu, anlatmak istediğini ifade ederken yaptığı olumsuzlukların, onun kendi anlatmak istediğini engellediği durumlarda anlatmak istediğini ifade etmesi için ona destek olduğumu hissettiğim zamanlar oldu, bazı kelimeler onun anlatmak istediğine mani olmuştu sanki; çünkü daha çok şey anlatmak istediğini seziyordunuz,

ne kadar korkusuz bir anarşist ve acımasız bir eleştirmen olduğunu düşünseniz de, hani dersiniz ya kelimeler kifayetsiz kalıyor diye, zaten kendisi de destek istediğini de metinde hissettiriyor ve bunu istiyordu.

Ayrıca bazı yerlerde kendimi kaptırıp, örneğin zamanımızda kullandığımız “domino etkisi yapar” şeklinde ve buna benzer deyimler kullanmayı düşündüğüm ama o dönemde kullanılmadığını düşündüğüm zamanımıza özgü deyimler kullanmak aklımdan geçti, ama kalemimden geçmedi, bu beni biraz eğlendirdi diyebilirim, kendime güldüm.

O zamanlar kullanılıp şimdi kullanılmayan kelimelere dair, ‘demek ki belki de dilin küçülmesi bu’ diye düşündüğüm oldu. O zaman öyleyse dil de çıkarıcıdır, insana benzer, bazı kelimeler kullanılmadığı takdirde çekip gidiyor. Evrende iletişim aracılığı ile başka kelime gelmezse onun dilin mantığı küçülüyor, dolayısı ile evrensel mantık, iletişim küçülüyor. Ben de burada evrensel bir iletişim merkezi kurulmalı düşüncesi içinde kendimi buldum.

Çok ilginç bir şey de bazı isimlerin tarihte de bulunmanın imkânsızlığı oldu. İsimlerin sadece baş harflerini vermiş, isimleri kendine saklamış, bilinmelerini istememiş, ama bunları tabi ki başpiskoposun bildiğini biliyor; nedenine gelince o da anlaşılıyor. Bu kişiler din adamları ve din kadınları, uygunsuz ve enstest ilişkileri yani “iffetsizlikleri”nden bahsedildiği yerlerdedir bunlar.

Hani bir de şu antikiteden gelen efsane isimler; tarihten silinmiş gibilerdi ve onları bulmak da zor oldu öyle samanlıkta iğne aramak gibiydi.

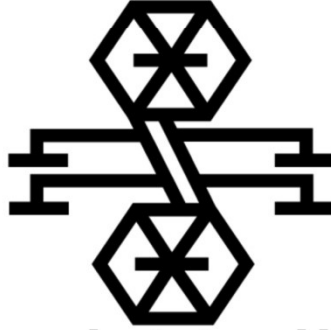
Bahsi geçen bu isimler ve bazı kavramların açıklamalarını dipnot olarak ben koydum. Okuyucu kitabı okurken özellikle buna dikkat ederse memnun olurum. Kitabın orijinalinde bu dipnotların hiç biri olmadığından çevirmenin notu ibaresini koymaya gerek duymayıp sadece burada açıklama yapmakla yetiniyorum.

Bu evrensel yazın duygusunun, hissiyatının perdesini aralarken her kitap bir meşale olsun geleceğimizi ve dünyamızı aydınlatsın diyorum.

Sevgi ve saygılarımla...

~

pierre-joseph proudhon

**devrimde ve hristiyanlıkta adalet
pratik felsefe hakkında yeni ilkeler
on ikinci inceleme: ahlaki yaptırım
hakkında küçük bölümler**

**üçüncü cilt
dördüncü kitap**

fransızca orijinalinden çeviren
buket şahin

dih

aydınlatma yayınevi

ON İKİNCİ İNCELEME AHLAKİ YAPTIRIM HAKKINDA KÜÇÜK BÖLÜMLER

MONSENYÖR,¹

İşte ben artık bu uzun çalışmanın sonuna gelmeyi başardım.

Yetmiş yıldan bu yana suçlanmış olan Devrim, nihayet banım ağzımdan ve benim şahsımda suçlayıcı hale gelmiştir: Devrim bugün siz hepinize, rahiplere, mistiklere, inançların kurucularına ve reformcularına, Katoliklere ve Protestanlara, mutlak olanın filozoflarına, ideale tapanlara, doğal dinin havarilerine, otorite ilkesinin muhafazakârlarına ve onu yeniden canlandıranlara, sermayenin ve sanayinin imtiyazlı insanlarına, mülkiyette ve devlette ilahi hukukun taraftarlarına, akıp geçen çağın tüm kurgularının temsilcilerine ispatlıyor ki Yüce Adalet ve düzenin ne olduğunu bilmiyorsunuz. Ayrıca devrim, çok güvendiğiniz bu ahlakın ilkelerinin sizde olmadığını, kendinizi tanımadığınızı, sizin tarafınızdan morali bozulan dünyanın iç çekmesinin ardından iyiliğin ve kötülüğün bu kesinliğinin ancak onun, Devrim'in verebileceğini de kanıtlıyor.

Hepsinden daha ciddi ve daha yücesi olarak ele almam konusunda bana düşen son bir mesele kaldı; Maa- lesef ona sadece çok az sayıda sayfada yer verebiliyorum: Ahlaki yaptırım hakkında konuşmak istiyorum.

Ama öncelikle Monsenyör, size, sizin hakkınızda ve biyografim hakkında son bir söz söylemem gerek: aksi takdirde size karşı kin beslediğime inanabilirsiniz. Bir

¹ Beyefendi, Ekselansları, Sayın Başrahip

atasözü derki iyi ve doğru hesaplar iyi ve doğru dostlar yaratır.

Sonuçta kesin olarak, Devrim'i bu kadar nefret edici bulmanıza neden olan şey nedir? Ha! Ayrıca, bu konuda memnuniyetle size tanıklık edeceğim ve işte bu nedenle, bizi ayıran uçuruma rağmen, kollarımı size uzatmak için kendimi hazır hissediyorum: Bize karşı sizi harekete geçirip kışkırtan şey, ben sizi alfadan başlayarak omega'ya kadar aldırmaazlıktan gelmekle suçlarken, bizi koşullarını ve ilkelerini tanımamazlıktan gelmekle suçladığınız, bu ahlak yasasının kutsal çıkarıdır. Ayrıca söylemiş olduğunuz şu çocuklar ve kadınlara olduğu kadar filozoflara da tekrarlattırmasını bildiğiniz söze göre dini inancın olmadığı yerde ahlakın hiçbir garantisi ve temeli yoktur ve eğer inançsız kişi mantıklıysa, kaçınılmaz olarak kötü ve sefil bir yaratık olmalıdır.

Bu konuda, size olan saygımdan dolayı artık kendisinin her derde deva ismi kalemimden düşmeyecek olan bu mektup arkadaşına yazarken sizi harekete geçiren düşünce eminim şuydu:

“Karakterinin temelinde, ailesinin yaşadığı acı ve ıstıraplar yüzünden sürgün edildiğine inandığı topluma karşı duyduğu kızgınlık ve öfke yatmaktadır. Zihninin gücüyle bir yandan yarı yamalak, diğer yandan derin çalışmalar yapabildiği zaman, kendisi için bir rakip olan Tanrı'nın aleyhine, evrenin saygısını kazanmak istediği bir kaide kurdu. Proudhon bir ateist değildir; o bir TANRI DÜŞMANIDIR.

Tanrı düşmanı, toplum düşmanı, tüm düzenin, tüm hukukun, tüm ahlakın düşmanı, sizin zihninizde bunlar aynı şeydir. Öyleyse bu niçin böyle? Az önce size söy-

ledim bunu: çünkü size göre, özünde dinsiz olan Devrim sisteminde, ahlaki bir yaptırım var olmadığı ve var olamayacağı için ahlak da yoktur ve olamaz.

Altı hafta önce Yasama Organı'nın saygıdeğer Başkanı M. de Morny'nin eski siyasi hükümlülere karşı çıkarılan yasa hakkında aynı şekilde dile getirmiş olduğu şey de şuydu:

“Kanunun gözünü korkutmayı ve dağıtmayı amaçladığı kişiler toplumun amansız düşmanları, tüm rejimlerden, her türlü otoriteye benzeyen her şeyden nefret edenlerdir. Çünkü, Fransa’da kamusal özgürlük selinin taşıdığı, yükseltilen her şeyin alçaltılmasıyla eşitliğin yaratıldığı, halkın çıkarlarının ön plana çıktığı zamanlarda bile, yukarıya çıkarılan her şeyin alaşağı edilmesiyle eşitliğin yaratıldığı halkı ilgilendiren çıkarlarının en iyi şekilde savunulmasa da en kölevare şeklinde dalkavukça pohpohlandığı bir dönemde bile bu gözü yaşlı ve kederli topluma karşı, bu örgütlülük görüntüsüne karşı kim ayağa dikilip de karşı çıktı? Onlar, hep aynı, SOSYALİSTLERDİR.”

“Onlara hiçbir şekilde teorilerini tartışma onurunu vermeyeceğim; ben ancak, artık hiçbir özgürlüğün onları tatmin edemeyeceğini, hiçbir bağışlamanın onları teskin edemeyeceğini, Fransa’yı amacı sadece çılgılık atmak olabilecek gizli bir ağa bağladıklarını ve ayrıca onların gölgede komplo kurmalarına izin vermenin tehlikelerle dolu bir zayıflık ve sonunun başarısızlık olacağını söylüyorum. - Çalışkan ve dürüst işçiler onlardan herkesten daha çok nefret edip lanet ediyor. Sosyalist teorilerin, HUKUK VE AHLAK DIŞINDA, aptalca ve uygulanamaz olduğunu çok iyi biliyorlar; insanlardan gereksiz diye söyleyip olanı alırken, diğerlerine asla gerekli olanın bile sağlanamayacağını çok iyi

biliyorlar; bunun kredi kaybı, sosyal sermayenin yok olması ve nihayetinde herkes için bayağılık ve sefillik anlamına geleceğini çok iyi biliyorlar. Yalnızca güçlü ve adil bir hükümet tarafından korunmuş özgür emeğin mülkiyeti geliştirebileceğini ve refahı daha geniş bir kitleye yayabileceğini çok iyi biliyorlar. - Hükümet bu çürümüşlüğe, bu yolsuzluk işine bir son vermelidir; ne olursa olsun, kızıl parti çok iyi bilmelidir ki, Fransız toplumunu kalbinden vurmada önce bizi kendi yolunun üzerinde bulacaktır.”

Mgr Matthieu’ya göre hukuk ve ahlakın dışında, tanrı bilimsel olarak tanımlanan şey, secundum Mathæ-um, *Matthew’a göre*, TANRI DÜŞMANI: Karşı devrimden korkanların bizim açımızdan nakaratı böyledir. Bu nedenle kanunların dışında, sonuç olarak denilebilir ki: İşte imparatorluğun üçüncü gücünün şefi şu sonuca varıyor, bununla birlikte ne olursa olsun, yani hangi hanedan Fransa’yı yönetmek konusunda çağrılırsa çağrılsın, sanki kızıl parti ile ya da sosyalizmle başa çıkmanın yolu bu olsa gerek.

Devrimci dilimizde tüm bu dehşeti özetleyecek bir isim var ve bunun sizin aklınıza gelmemiş olmasına şaşkırdım: bu kelime San-külot’tur.²

² Sankülot diye okunur; baldırı çıplaklar: 18. yüzyılda, Fransız Devrimi’nin simgeleşmiş, devrime önyak olmuş kahraman karakterleridir. Namuslu vatanseverler portresi altında, halkın mütevazı emekçi kesimi, çulsuz, yoksul halk. Devrimden önce “sans-culotte” sıfatı, pantolon ve çorap giymeyen, bunun yerine basit pantolonlar giyen erkekleri tanımlamak için kullanılırdı. Başka bir deyişle, el işçileri, esnaf ve zanaatkârlar. “Her zaman yaya giden, hepinizin sahip olmak istediği gibi milyonları, şatoları, ona hizmet eden uşakları olmayan, sadece karısı ve varsa çocuklarıyla dördüncü ya da beşinci katta yaşayan bir adamdır. İşe yarar, tarla sürmeyi,

Robespierre onu giyotine gönderdiğinden beri ortalıkta görünmemiş olan, Devrim'in o tuhaf yarattığı sans-culotte, tıpkı sizin hizmetkârınız gibi fakirdi, toplumsal durumdan memnun değildi, asla özgürlüğe doyamamıştı; Akla tüm kalbi ve ruhuyla taptı, insanın kendi ahlakını, adaletin içkinliğini onayladı ve haklılığını kanıtlamak için, sizin de bana bir sertifika verme nezaketinde bulunduğunuz gibi, dürüst kalma cüretini gösterdi, Monseigneur.

O tüm kalbi ve ruhuyla Akla ve Mantiğa tapmıştır, insanın kendi özgün ahlakını, Yüce Adaletin varlığının içkinliğini beyan edip onaylamıştır ve Monsenyör, fikrini kanıtlamak için, siz bana bir belge verme nezaketinde bulunurken o adil ve ahlaklı kalma cesaretini göstermiştir.

O halde ben sans-culotte'um: uzun zaman önce tarihteki geleneksel tavrımı ararken kendimde bunu fark ettim; ama Jakoben demokrasimizin karşısında bununla övünmeye cesaretim yoktu. 1848'de birkaç hafta boyunca, koşullar beni Clootz'un, Chaumette'-in, Ma-

demirciliği, testereciliği, eğeciliği, çatı örtmeyi, ayakkabı yapmayı ve Cumhuriyet'in kurtuluşu için kanının son damlasına kadar akıtmayı bilir. Çalışırken yüzüne kahvede, kumarhanede ya da tiyatrodaki rastlamayacağınızdan emin olabilirsiniz. Akşamları, galerilerdeki tüm vatandaşlar tarafından fark edilme umuduyla pudralı, kaslı, çizmeli değil, tüm gücüyle iyi hareketleri desteklemek için bölümlere gider. Ayrıca, bir sans-culotte her zaman kötü niyetli olanların kulaklarını yarmak için kılıcına sahiptir. Bazen mızrağıyla yürür ama davulun ilk sesiyle birlikte Vendée'ye, Alpler'deki orduya ya da Kuzey'deki orduya doğru yola çıktığını görürsünüz.” Bu sans culotte portresi 1793 yılında, o dönemde çok popüler olan devrimci bir gazete olan Le Père Duchêne'de yayınlandı. Bir sosyal grubun kısmen gerçeğe uygun, ancak tarihçilerin benimseyemeyeceği hagiografik bir perspektiften bir tanımını vermektedir.

rat'nın, Momoro'nun (bu arada adı geçmişken söyleyeyim, kendisi Bisontin'dir (Besan-çonlu anlamına gelmektedir. Besançon ise Fransa'nın kuzeyinde bir komündür)), Jacques Roux'nun, Varlet'-nin, Hébert'in mirasçısı haline getirdi, çünkü hepsinin adını vermem gerekli olmakla beraber atalarımı isimlerini sıralamaya hakkım yok. Koşullar, diyorum, beni sankülotların Epimenides'i yaptı. Belki başka bir dönemde olsaydı, onun Spartaküs'ü olabilirdim. Ama her günün kendine özgü bir işi, her bireyin kendine özgü bir görevi vardır. Benimki tamamen fikirlerle ilgili, henüz layıkıyla gerçekleşmedi ve bu gerçekleşene kadar, Napolyon III örneğinden hareketle diyebilirim ki nereden gelirse gelsin, komplolar bana hiçbir şey yapamaz. Diğerleri benim tarif ettiğim şeyi gerçekleştirecekler: *Gizlenecek biri!* ...

Eh peki o zaman! Monsenyör, eğer sans-culotte sizin aptalca korkularımızın içinde ayrıntılı olarak resmettiğiniz gibi olsaydı; eğer benim, bu siyasi ve sosyal sıkıntı anında ne inanç ne hukuk ne de cesaretim olsaydı, intikamın bana neyi dikte edeceğini ve benim ne yapacağımı biliyor musunuz?

Yazmaktan imtina eder uzak dururdum; özellikle bir ilkeler kitabı yazmaktan sakınırdım, çünkü ilkeler, toplumların ve hükümetlerin kurtuluşunu kendi içlerinde taşırlar; evrensel sessizlik içinde, imparatorun 89'lu yılların iğrenç ilkelerini ısrarla talep etmesine izin verirdim ve ideolog (kuramcı) sakalımın içinden casuslardan korkmadan gülerdim.

Ya da en iyisi, eğer basılmış harfler şeklinde kendimi yazıya dökmenin cazibesine dayanamasaydım, düşüncelerimi merhametsiz bir mukavemetin sınırları içi-

ne hapsederdim; bir felsefe eseri yerine, bir parti çalışması yaptım. Sizce, Monsenyör, basını yöneten kanunla bile bunun benim için imkânsız olduğuna mı inanıyorsunuz? Hayır, hayır: usta bir kalem için her zaman uyumsuzlukları körüklemenin bir yolu vardır; Sofistike ve kötü niyetli bir deha için her zaman bilinçleri ve vicdanları umutsuzluğa düşürmenin, nefretleri körüklemenin, halkı burjuvalara karşı kışkırtmanın, kral katiline bile alkış tutmanın ve savcılar kurulunun gülümsemelelerini elde etmenin bir yolu vardır. Ve bakınız ki, bu İncelemeleri bırakmadan, öfkemi gidermek için aşağı yukarı sadece yapmam gereken tek şey şu programı takip etmektir: İlkelerin ortaya çıkmasına mani olmak; özellikle birazdan değineceğim ceza ve yaptırımın alakalı müşahedeleri bir kenara bırakmak; kendimi soğuk ve bilgece bir eleştirinin içine kapatmak; Dr. Strauss'un İsa'nın yaşamı için yaptığını genel olarak etik için yapmak; Yüce Adaletin, ne konusunu insanlığın dışına yerleştiren din içinde ya da ne de onu sadece bir kavrama indirgeyen felsefe içinde hiçbir temeli olmadığını göstermek ki bu o hiç de zor değildi. Vicdan herhangi bir organ tarafından onaylanmadığı zaman, M. de Girardin'in dediği gibi, hukuk ve vazife saf bir sözleşmeye, suç ise bir savaş riskine, sosyal düzen de bir sigorta primine indirgenir ve ayrıca bu olduğunda, özgürlük hakkında küçümseyici bir ironi ile, eşitlik, otorite ve erdem son bulur. Ayrıca Kilise, eklektizmden pozitivizme kadar kendi tüm dini mezhepleriyle birlikte ezilmiş, çelişki ve ikiyüzlülüğe ikna olmuş halde kalırdı. Ve ayrıca, 89'lu yıllardan beri, insan sevmez nitelikteki sevincimin doruğa çıkmasına neden olmuş olan Devrim, gelip geçici ve dünyevi alanda sizden kendini tamamen kesin olarak ayırırken ruhsal alanda ona yar-

dımcı olması için sizi elinde tutan Devrim, şahdamarından vurulan ve kan kaybeden Devrim ölümün içinde inlerdi.

İşte, Monsenyör görüyorsunuz ki okuyucularım övünüp övünmediğimden ne yapabileceğimden ve ne yapmak istemediğimden bahsedeceklerdir. Ben sinir bozucu sans-culotteizmimin içindeyken, aklımın bağımsızlığı ve ahlaki duygumun vicdanlı ve saygı dolu enerjisi doğrultusunda, kamuoyuna hak ettikleri gibi ve hukukun gerektirdiği şekilde olduğu gibi konuşmayı tercih ettim. Kendi kendime dediğim şu ki, Devrim'in ya sonsuza dek yok olup gitmesinin ya da daha doğrusu Adalet'i yeniden yaratarak, siz Katolik din adamlarının, toplumun yeniden sarılmak zorunda olduğu kurtuluş dalını çökmekte olan bir topluma uzatmasının zamanı gelmişti. Savunduğum doktrinden emin olmakla beraber bunu dehamdan almadığımı da göz önünde bulundurarak, bir kez daha özgürlüğümün ödün verme pahasına, bir filozof ve dürüst bir adam olarak inançlarıma itaat ettim: Çünkü siz, aksi takdirde sizi çok az tanıyorum, gayretinizin saflığı içinde beni ahlaka saygısızlıkla suçlayabilirsiniz.

Diğer yandan ben buna hazırlıklıyım; Bugün yaptığım şey üzerinde uzun uzun düşündüm ve herhangi bir diyalog çabasının ayrılmaz parçası olan ufak kusurları bir kenara bırakırsak, yer ve gök huzurunda görevimi yerine getirdiğimi söyleme cesaretini kendimde bulmaktayım.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPTIRIM FİKRİNİN GENEL ELEŞTİRİSİ: BU, ADALET İLE İLGİLİ BİR YAPTIRIMIN DOĞASI GEREĞİ SAHİP OLMASI GEREKEN BİR KARAKTER ÖZELLİĞİDİR

I

Sözcükler üzerinde birbirimizle anlaşarak başlayalım ve-bir filozofun bir ilahiyatçının görüşünü değiştirip kendi düşüncesine dönüştürdüğü ya da bir ilahiyatçının bir filozofun hakkından gelip onu yendiği görülmüş müdür? - birbirimizin fikrini değiştirip dönüştürmenin yolu bu değilse de artık birbirimizden nefret etmeyeceğimize eminim.

Yaptırım kelimesi Latince **sancire** kelimesinden türemiştir ve bu kelime mühürlemek, her türlü zarar zi-yandan korumak ve buna bağlı olarak güçlendirmek, onaylamak, tasdik etmek, sağlamlaştırmak anlamına gelir. *Yasayı onaylamak*, sağlık haklarını onaylayarak mühürlemek; *yaptırım disiplini*, disiplini güçlendirmek; *bu zafer dünyada barışı güçlendirir ve kutsallaştırır* (CLAUDIEN), bu zafer dünya barışını mühürleyerek güçlendirir. Dolayısıyla Marcia-nus'un tanımı şöyledir: *İnsanların zarar ve ziyanlarına karşı savunulan ve güçlendirilen şey kutsaldır*; bir yaptırım ile kuşatılmış ve kutsallaştırılmış olan şey, insanların hakaretinden de korunmuş olur.

Böylece, *bir kanunu yürürlüğe koymak*, yani bir ya-sayı taşımak ile eşanlamli olan *bir kanun çıkarmak* ifadesi, tüm halkların yapısında ve tüm zamanlarda, bir yasanın uygulanabilir olması için ciddi bir eylemle oluşturulması, bir borazan sesiyle yayınlanması, yazıya

dökülmesi, bir işaretle ya da bir mühürle işaretlenmesi gerektiği gerçeğini ifade eder. Yani tıpkı bir vatandaşın yükümlülüğünün, sözünün, vasiyetinin, geçersiz olma pahasına, kendi imzasıyla işaretlenmesi gerektiği gibi... Bu durumda yasanın yaptırımı, kelimenin tam anlamıyla yasa koyucu gücün kendi kaşesi, mührü ya da imzası demektir: Bu etimolojiden hareketle diyoruz ki *mühürlerin bekçisi*, kamu otoritesinin imzalarından veya onaylarından sorumlu kişi, hala Adalet Bakanı'dır.

Dini ve siyasi iki gücün tek başına bir bütün olduğu ilk zamanlarda, yaptırım eylemi, şehrin üyelerinin ortaklığıyla bazı belirli kişilere ve belirli şeylere sarsılmaz bir saygıyla davranmayı taahhüt ettiği kutsal bir törendi. Örneğin, lèse-majesté³ suçunun doğduğu an kralların taç giyme törenini ele alalım: İfşa edilmesinin kutsal şeylere saygısızlık olarak kabul edilen ve bir lèse-majesté suçu olarak ölümle cezalandırılan sırların gizliliği söz konusudur. Tanrılara adanan ve bu nedenle ekilmesinden kaçınılan topraklar vb. söz konusudur. Usul Kanunu'nda formaliteleri açıklanan *mühürleri basma*, bu antik törensel gösterinin bir kalıntısıdır.

Yasayı *ihlal etmek*, yasa koyucunun yasağını hiçe saymak, engeli zorlamak, diktiği sınırı kırıp bariyerleri zorlamak, mührünü kırmak anlamına geliyordu. Bugün bile, *bir sınırı zorlamak* ya da *mührü kırmak*, ağır bir suç ya da kabahat anlamında ağırlaştırıcı bir neden olarak kabul edilmektedir. Bu bizi yaptırım kelimesinin yeni bir anlamına götürecektir.

Herhangi yasa ihlali durumu, kendi hakkında kamusal kin ve intikamını gerektirmekle birlikte, yaptırım suçlarına karşı verilen ceza, yani yaptırım veya onu

³ Egemenliğe, hükümdarlığa ve kamuya karşı işlenen suç.

kaplayan mühür tarafından doğrulanan yasanın kendisine yapılan ihlale karşı cezayı, mecazi olarak cezai yaptırım, yaptırım cezası, ceza yaptırımını veya kısaca yaptırım olarak adlandırmak geleneksel bir hal, bir alışkanlık oldu. İşte bu yeni anlamıyla yaptırım kelimesi, hukukun en önemli bölümlerinden biri olan yaptırım hukukunu (OUDOT) belirtmek için kullanılmaktadır. Ahlakçılar da bunu, kesinlikle ahlak yasasının görünmez yaratıcısının mührü veya imzasını göstermek için değil ama bu dünyada veya başka bir dünyada yasaya uymayı ödüllendirmesi beklenen mutlu veya talihsiz sonuçları belirtmek için kullandılar. Adalet için cezai bir yaptırım yoksa, Adalet yoktur; tek başına ele alındığında ahlak, vatandaşların kendi aralarında yaptıkları sözleşmeler gibidir. Yükümlülüğe bağlı bir ceza yoktur, o zaman yükümlülük de yoktur (Medeni Kanun madde 1142). Filozof Jean-Jacques Rousseau, *“Sizin ahlak yasalarınız çok güzel; ama lütfen bana bunların yaptırımını gösterin”* demiştir.

O halde, kelimenin diğer anlamına göre, ahlaki yaptırım fikrinin ortaya çıkardığı mesele şudur:

Kesin olan şudur ki Yüce Adalet, bir taraftan kural-ları mutlak gerçekliğini garanti eden bir işaretle donatılmamışsa, diğer taraftan da uygulaması kayıtsız kabul edilebiliyorsa, insan için bir kanun olmayacaktır. Ne yazık ki, bugüne kadar ahlâk yasasının tamamen yaptırımdan yoksun görüldüğü de kesindir, çünkü beyanın-da vicdanın gerektirdiği bu özgünlük ve kesinlik karakterini sunmamaktadır ve bu nedenle de böyle olabileceği insanların keyfine bırakılmıştır yani ona bağlı cezalar ve ödüller yetersiz veya şüpheli bulunmuştur. Kısacası iki kelimeyle, hak ve görev bugüne kadar kararlılıktan yoksun kaldığı gibi yaptırımdan da yoksun kalmıştır.

Modern bir toplumda keder ve mutsuzluk açısından bundan daha büyük bir neden yoktur.

Bu incelemeler sırasında bireyde, ailede, kentte, kamu ekonomisinde, Devlette vb. Yüce Adaletin koşullarını ve kategorilerini belirlemeye çalıştım. Ne kadar başarılı olduğumu söylemek bana düşmez. Ama bu tespitlerin kesin olduğunu kabul etseniz de, Cenevre vatan-daşı olarak bana hâlâ şunu söylemektесiniz: Filozof, ah-laki yasalarınız çok güzel ama bana bunların yaptırımını gösterir misiniz? Her şeyden önce egemen yasa koyucunun imzasını nereden buluyorsunuz? Yüce Bilge-liğin ona iliştirmiş olması gereken ve biz Hristiyanla-rın, Kutsal Yazılarımıza ve kurumumuzun kalıcılığında sahip olduğumuza inandığımız bu ebedi, kutsal mühür nerede? Devrimci tutumunuzun doğruluğunu bize ne garanti ediyor? E peki ödüller nerede? Yaptırımlar ne-rede?

Eğer yanılmıyorsam, Monsenyör, bu sizin son ar-gümanınız, size çok daha güçlü görünen bir argümandır çünkü açıklamanızı reddettikten sonra şüphesiz ki Yüce Yaptırımcı'nın ağır cezalarında onaylanmış açık berat mektuplarından yararlanmayacağım. Ancak, görünüşte üstesinden gelinmez sanılan bu zorluğu okuyucularımı tam anlamıyla tatmin edecek şekilde yanıtlamak niye-tindeyim.

II

Eski egemen yasama sistemimizde, hem Kilise mantığı hem de Devlet mantığı üzerine kurulu olan, imparator-luk kararnameleri, senato konsültasyonları, parlamento kabulleri, boğalar, mandalar, plebisitler ile ilerleyen hükümet bakımından dikkat edilmesi gereken bir husus, kanunun oluşumuna katkıda bulunan farklı güçler ara-

sında yapılan ayrımdır. Yasama yetkisi A'dır, kanun metni B, onay veya mühür C, teminat ya da cezai yaptırım D. Eğer cezai yaptırımın yanında ek olarak bir de para yaptırımı varsa, yani bu da yine başka bir şeydir, E. Burada her şey ayrılır ve her şey farklı bir anlam kazanır, cisimleşir, şekillenir, irade olur. Her şey kişileşmiştir. Yasa burada, tıpkı hükümdar ya da prens olan bir kişi tarafından istenmesi gibi, parlamento olan bir başka kişi tarafından kaleme alınır. Bakan olan üçüncü bir kişi tarafından imzalanıp yürürlüğe konulur. Yargıç olan dördüncü kişi tarafından da uygulanır. Son olarak, gerekirse, mali işler sorumlusu olacak beşinci kişi tarafından desteklenir. Kanunun bu işlevleri kendi içinde daha da alt bölümlere ayrılmıştır: Prensın kendisi arkasında olan bir ulusa sahiptir. Parlamento iki senatoya bölünmüştür, yargıca cellat eşlik eder. Antik dünyada Kili-se'nin kendi tarzında yeniden ürettiği Kanunun draması böyleydi: Tanrı, Vahiy, Rahiplik, Cennet ve Cehennem.

Bu gerçekleştirilen durumun ya da daha doğrusunu isterseniz bu yasama şiirinin ardındaki ilkeyi keşfetmek kolaydır. Toplumlarda başlangıç dönemlerinde kanun, aile babasının, yani şehrin koruyucusu olan prensin ya da şehrin koruyucu tanrısının iradesinden başka bir şey değildir; saf iradede kaynaklanan ve yaratıcısının gücü veya saygısı tarafından kendisine verilen değerden başka hiçbir değeri olmayan öznel bir buyruk. Teolojik idealite noktasına kadar yükseltilecek bu yasal deneycilik tümüyle din sistemi haline gelmiştir. Ahlak yasasının insanlıktan önce ve ondan üstün olduğunu varsayar. Yüce Adaletin konusu, insan türünün dışında, açık vahiy yoluyla tebliğ edilmiştir. Sonuç olarak kanuni yaptırımın bu dünyaya ait olmadığı veya en azından sadece kısmen kendi kendine tezahür ettiği varsayılır vb.

Bu sistemi uzun uzadıya çürüttüm; bu bakımdan bu tartışmalar sona ermiştir. Son tahlilde insan, aklının ve vicdanının kabul ettiği kanundan başka bir kanun tanımaz. İnsanın kendi payına, başka tahayyüllere dayanan her türlü itaati ahlaksızlığın başlangıcıdır. Şu ana kadar insan kalabalığının inandığının ya da inanıyormuş gibi görüldüğünün aksine, dinin, tam da Yüce Adalet ilkesini insanın dışına koyduğu için, bırakın ahlaki yaptırımını, ahlaka bile sahip olmadığı ve sonuçta sahip olamayacağı ortaya çıkıyor.

Modern felsefe, hukuk olgusunu bambaşka bir bakış açısıyla anlamamızı sağlamıştır. Hukuk hem toplumdaki hem de doğadaki şeylerin nedeni veya *ilişkisidir*. Özünde nesnel bir nedendir, dolayısıyla kişisel olmayandır, her türlü keyfilikten uzaktır ve sözde yasa koyucu denilen kişilerin kaprislerinden ve sapkınlıklarından bağımsız olarak kendi içinde varlığını sürdüren bir akıldır. Burada yasa ve yasanın konusu aynı görünmektedir. Üstelik yasanın mührü veya onun doğruluğunu garanti eden işaret de yasayla özdeştir. Suç veya cezai yaptırımını da hala aynı ve özdeştir. Bununla birlikte bu üçlü özdeşlik, hukukun nesnelliğinden ve gayri şahsiliğinden kaynaklanmaktadır.

Ben, yasa ile yasa koyucunun bir ve aynı şey olduğunu ifade ediyorum: Bu, yasanın bizzat şeylerin öznesi olarak kabul edilmesi, kendi aklıyla düşünen bir varlık olması, yani ifade ettiği ilişkilerin bilincinde bir özne olması anlamına gelir. Kanunun kendisiyle birlikte kesinlik mührünü taşıdığını, yani kendi kategorisine giren tüm olguların açıklamasını verdiğini ve kanun olmadan hiçbir şeyin açıklanamayacağını da burada ekliyorum. Son olarak, kendi içinde bir cezai yaptırıma sahip olduğunu kabul ediyorum, bunun aynı zamanda onun ilha-

mıyla yapılan her şeyin iyi olduğu ve ona karşı yapılan hiçbir şeyin kalıcı olamayacağı anlamına gelir. O kendi içinde sevinci ya da eziyeti ile akıllı bir özne olarak kabul edilir.

Bir karşılaştırma bunu daha iyi ifade etmemi sağlayacaktır. Çekim kuvveti nedeniyle cisimler düz bir çizgi üzerinde birbirlerini çekerler. Bu nedenle, bir binanın dik durabilmesi için, tüm statığın dayandığı ilke uyarınca, ufka dik olarak inşa edilmiş olması gerekir; eğer bundan saparsa düşecektir. Düşüşü kanunun bir yaptırımını olacaktır. Adalet de böyledir: O yaptırımını kendi içinde taşır. Ne insan ne de toplum onun kurallarına aykırı olarak varlığını sürdüremez.

Mezmun yazarı,⁴ Yehova'nın hükümlerinin yaptırımlarını kendi içlerinde taşıdıklarını söylerken bunu anlamış görünmektedir, *Rabbin hükümleri doğrudur, kendi içinde de haklıdır*. Ama çekim, öznesi kör, dilsiz, sağır, duyarsız olan, yaşadığı ihlallerden ne zevk alabilen ne de acı çekebilen bir kader yasası iken, öznesi canlı, akıllı ve özgür olan, kendi saygınlığını kanıtlayabilen ve kendini onu savunmaya adayabilen Yüce Adalet için durum farklıdır.

Bu yeni kavram anlayışına göre, yasa koyucu kelimesi, *yaptırım* kelimesi içinde aşına olduğumuz yasa, hukuki yaptırım olarak çifte anlam taşırken çeşitli ve farklı bakış açılarına göre tek ve aynı şey olan etik veya insanlık açısından ahlak bilimi az sayıda başlığa indirgenebilir:

1. Ahlak yasasının özne-nesnesi nedir ya da hukukçular diliyle konuşursak yasa koyucu kimdir?

⁴ Zebur sureleri yazarı; Davut Peygamber.

- İnsanlığın vicdanı, insan: Hukuken ve fiilen, her şeyden önce, ne kadar kutsal ve saygıdeğer olursa olsun, Yüce Adaleti dışsal bir özneye ilişkilendirmenin imkânsızlığıyla bunu gösterdik. Sonra da bizzat vicdanın kendi yasama otoritesini doğrulayan tezahürleriyle, teolojisinin de sadece alegori ve sembolik bir ibadet olduğu tezahürleriyle gösterdik.

2. Kanun ne istiyor?

- Daha önce de bunu açıkladık: Tüm yetenekleriyle insana saygı, toplumsal güçlerin dengesi, evrenin uyumunda vazgeçilmez bir faktör olan özgür ruhun gelişimi...

3. Ahlak yasasının gerçekliğini neye göre tanırız?

- İnsanda ve onun düşüncesinde, dolayısıyla toplumsal düzende, nesillerin gelişiminde ve hatta doğada var olan her şey adaletle açıklanır, öyle ki onsuz her şey karanlık ve anlaşılmaz hale gelir. Ahlaki şüphelik, spekülâtif şüphencilik doğa bir sonucudur; kalbin ahlakının bozulması, anlayışın ahlaksızlığına yol açar.

4. Yasaya bağlı cezai yaptırım nedir?

- Adalet gözetildiği ve ona uyulduğu zaman insanda, toplumda ve doğada her şey sevinir; ihlal edildiğinde her şey acı çeker ve ölür.

5. Bu yaptırım, her halükârda erdemi ödüllendirmek, suçun kefareti ödemenek ve hatayı düzeltmek için yeterli midir?

- Evet.

Yalnızca bir tanesine değineceğim. Bu son üç önerme büyük ölçüde zaten kanıtlanmıştır. Çünkü bir yasanın amacı ve uygulamaları hakkında, aynı zamanda sonuçları bilinmeden akıl yürütmek imkânsızdır. Bu ne-

denle kendimi önceki tartışmanın sadece geçici olarak işaret ettiği şeyleri genel sonuçlar şeklinde vurgulamaya çalışarak sınırlandıracam.

Ahlaki yaptırım, Yüce Adalet eyleminin yayıldığı tüm alanlarda genel olarak bir ikilem biçiminde ortaya çıkar: Kesinlik ya da şüphe, bilgi ya da cehalet, özgürlük ya da kölelik, uygarlık ya da barbarlık, zenginlik ya da yoksulluk, düzen ya da anarşi, erdem ya da suç, ilerleme ya da çöküş, yaşam ya da ölüm. Her zaman duruma ve yapılan işe göre ödüllendirme ve cezalandırma, sonuçta yasanın yaptırımı da bizzat yasanın kendisi olduğundan, yetersiz olarak değerlendirilebilecek bir çelişkiyi ima eder.

2. Keşke Adaletin yaptırımı, vicdanın içinde yuva yapsa.

Yeni oluşturduğumuz kavrama göre, yasa ile yasa koyucu bir ve aynıdır. Oysa bu yasa ve bu yasa koyucu, insandan başka bir şey değildir: Öyleyse insan, yaşayan, bilinçli ve kişileşmiş yasadır. Kısaca söylemek gerekirse, Adalet insanlığın kendisidir: İşte ilk nokta bu. Ancak yasaya içkin olan cezai yaptırım da yasayla bir ve aynıdır. Peki, yasa ihlal edildiği takdirde ihlalden kim zarar görecektir, sesini kim yükseltecek ve kim şikâyetle bulunacak? Yani yine kanunun ta kendisi, başka bir deyişle insan.

Bu bize, felsefenin şimdiye kadar hakkında hiçbir şey söylemeden tartıştığı olağanüstü ilgi çekici bir olguyu açıklayacaktır. Yüce Adaletin yerine getirilmesiyle birlikte insanın yüreğinde ona eşlik eden hazdan ve ihlalin ardından gelen pişmanlıktan söz etmek istiyorum.

Bütün halklar, kendiliğinden bir duyguyla, özellikle ahlak yasasına sadakatle uyulduğu zaman, bundan sevinen birinin var olduğuna inanmışlardır; ayaklar altında çiğnendiğinde ise bundan rahatsız olan birinin var olduğuna inanmışlardır. Ve onlar bu kişiyi, zihinsel alışkanlıklarına uygun olarak gökyüzüne, cennete yerleştirmişlerdir.

Yukarıda, diyor Job,⁵“bana bakıp beni izleyen ve benim ne yaptığımı kaydeden biri var: *Çünkü işte, tanığım göklerde, yoldaşım ise yükseklerde.*” Allah’ın insan işlerine kayıtsız olduğunu ileri süren deistlerin görüşleri karşısında son derece saçma görünen yüce bir düşüncedir. Kuşkusuz ki, eğer alemlerin yasasını kendinde kişileştiren sonsuz bir ruh, evrensel bir ruh varsa, bu ruh yaratılıştan olup biten her şeyden etkilenir; en mutluların en mutlusunu olan Tanrı, aynı zamanda varlıkların en mutsuzudur.

Peki ama her şeyden önce, Tanrı’da, insanlığın vicdanını müşahade eden bizler için bu muhteşem sembol ne anlama gelmektedir?

İnsan, erdem kendisini sevindirdiğinde ya da günah ona eziyet ettiğinde sevinir, acı çeker, ahlakçılar gibi, hükümdarından ceza ya da ödül bekleyen bir kanun kölesi gibi değil. Acı çeker, yasa koyucu olarak acı çeker. İnsan, maddenin içindeki çekim gücü gibi, içinde var olduğu varlık olarak yasanın öznesidir, başkaları tarafından işlenen suça ve başkalarına zarar verilmesine asla kayıtsız değildir: İhlal edilen yasa kendisidir; etkilenen onun yasama onurudur, onun kişiliğidir. Ahlak duygusunun doğası ile ilgili yaptığımız açıklamalara (II. ve VIII. İncelemeler) artık şimdi felsefî hukuk kav-

⁵ İslami kaynaklarda Eyüp Peygamber olarak geçer.

ramından çıkarılan açıklama da eklenmiştir: Her hâlükârda içkinlik teorisi davasını kazanır.

Erdemin sevinci, günahın pişmanlığı ahlak kitaplarında o kadar az yer alır ki ve ayrıca sefil hayatımızda da o kadar az yer alır ki, çocuklar bile bunları sadece masal olarak görüyorlar ve filozoflar sadece vicdanlarını temizlemek dışında bunlardan bahsetmezler. İyiliğin ve kötülüğün işlenmesinin ardından gelen bu ruhun az ya da çok duyarlı bir şekilde heyecanının toplumların tarihinde büyük bir tezahürünün olup olmadığını merak ettim:

Bu ilginç konu hakkında araştırmalarımın sonucu, Mezmurlar⁶ üzerine başladığım yorumun ekteki bölümünde özetlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEZMUR XVIII HAKKINDA YORUM

Kadim geleneklere göre, uzaklardan gelen ilk öncü öğretici sesiyle ya da Yüce Adaletin coşkısına kendiliğinden kapılan, vahşi yaşamdan uygar varoluşa geçen ilk insanlar, bu dönüşümlerinde olağanüstü bir mutluluk duymuşlardır ve onların ahlak yasasına duydukları hayranlık, bugün anlamakta zorluk çektiğimiz şarkılar, efsaneler ve anıtlarla ifade edilmiştir. Bu ruhların, naif barbarlıkları içinde ahlaki duygulardan yoksun oldukları söylenemez: Onlar bunun bilincinde değillerdi. Bunları özdeyişlerle ifade etmeyi daha öğrenmemişlerdi ve bunu bir yasa, bir onur, bir din haline getirmemişlerdi. Bunlardan bir yasa, bir onur, bir din henüz yaratmamışlardı.

⁶ Zebur sureleri.